

DÖRTLÜK VE BENTLE YAZILAN NAZIM ŞEKİLLERİ

TEK DÖRTLÜKTEN OLUŞAN NAZIM ŞEKİLLERİ

RUBAİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir.
- Rubai dendiğinde ilk akla gelen sanatçı İranlı **Ömer Hayyam**'dır.
- Türk edebiyatında XVI. yüzyılda olgun örnekleri verilmeye başlanan ve yaygınlaşan bu türde **Mevlana**, **Kara Fazlî**, **Fuzûlî** önemli şairlerdir.
- XVII. yüzyıl, Türk edebiyatında rubainin altın çağı kabul edilir.
- Bu dönemde **Azmizade Haleti** 1000 kadar rubaisiyle Türk edebiyatının en çok ve **en güzel rubai yazar** şairi olmuştur.
- Rubai, modern Türk edebiyatı şairleri tarafından da kullanılmış, Cumhuriyet Dönemi'nde rubai yazar önemli şairler ortaya çıkmıştır. Bunların başında **Yahya Kemal Beyatlı**, **Arif Nihat Asya** ve **Ümit Yaşar Oğuzcan** gelir.

RUBAİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Kafiye düzeni "aaxa" şeklindedir, şairlerin mahlası genelde yoktur.
- 1. ve 2. mısralar mânî nazım şeklinde olduğu gibi söylenmek istenen düşüncenin hazırlayıcısı sayılır. Esas düşünce 3. ve özellikle 4. mısradaki dile getirilir.
- Az sözle çok şey ifade etmek amaçlandığından rubaide **anlam yoğunluğu** vardır.
- Tuyuğdan ve diğer dört mısralık şiirlerden farkı, aruz ölçüsünün sadece **yirmi dört özel kalıpla** yazılmış olmasıdır.
- Aşk, yalnızlık, talihten şikâyet gibi bireysel; Allah, tasavvuf, rıhtlık, ölüm gibi dinî ve metafizik; adalet, zulüm, barış gibi toplumsal ya da siyasi, millî, tarihî, felsefî, ahlaki vb. pek çok konu işlenir.

RUBAİ

Esrarını dil zaman zaman söyler imiş
Hengame-i gamda dastan söyler imiş
Aşk ehli olup da mihnet-i hicrana
Ben sabr ederim diyen yalan söyler imiş

Azmizade Haleti

TUYUĞ VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Türklerin **divan edebiyatına** kazandırdığı nazım şeklidir.
- Türk edebiyatında tuyuğ nazım şekli daha çok, Azeri ve Çağatay sahalarında kullanılmıştır.
- Anadolu'da ilk örnekleri **Kadı Burhaneddin**'e ait olup şair, 119 tuyuğ yazmıştır.
- Kadı Burhaneddin ile aynı yüzyılda yaşayan **Seyyid Nesimi** de önemli bir tuyuğ şairidir; Nesimi'nin cinassız ve çoğunun bütün dizeleri kafiyeli 382 tuyuğu vardır.
- Anadolu sahası Türk edebiyatında fazla rağbet görmeyen bu nazım şeklini Yahya Kemal ve Arif Nihat Asya da kullanmıştır.
- XVII. yüzyıldan itibaren tuyuğ yerini tamamen rubai ve mânîye bırakmıştır.

TUYUĞUN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Aruzun sadece "fâilâtün/fâilâtün/fâilün" kalıbıyla yazılır.
- Kafiye düzeni rubaide olduğu gibi "aaxa" şeklindedir, rubaiden vezin ve cinas yönüyle ayrılır.
- Rubaiden en önemli farkı, **tek aruz kalıbıyla** yazılmasıdır.
- Tuyuğun ilk iki veya üç dizesinde, anlatılacak düşünceye zemin oluşturulur, son dizesinde ise düşünce veciz şekilde söylenir.
- Dört mısrası da birbiriyle uyaklı olan tuyuğlara **musarra tuyuğ** denir.

TUYUĞ

Can çün yüzünü gördü yıldızı neylerem ben
Dil çün saçını gördü gündüzü neylerem ben
Hüsün ne veçhe sığar göz seni görmeyicek
Hüsünü görmez ise bu gözü neylerem ben

Kadı Burhaneddin

BENTLERDEN OLUŞAN NAZIM ŞEKİLLERİ

MURABBA VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Murabbanın asıl anlamı "dörtlü, dört köşeli"dir.
- Arap edebiyatına özgü bir nazım şeklidir.
- Arap ve İran edebiyatlarında murabba tarzında yazılan şiirler Türk edebiyatındakilerden sayıca çok azdır.

- Aşk, ayrılık, bahar, bayram, savaş, ölüm, manzum mektuplar gibi değişik konuları içeren murabbalların pek çok örneği mevcuttur.
- Türk edebiyatında ilk murabba tarafından yazılmış, XVI. yüzyılda Türk şairleri arasında murabba yazma moda hâline gelmiş hatta nazire murabballar yazan şairler görülmüştür.
- **Edirneli Nazmi** 519 murabba ile **en çok murabba yazan** şairdir.

MURABBANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Nazım birimi dört mısralı benttir.
- Dörtlük sayısı, genellikle 3 ile 7 arasındadır.
- Kafiye örgüsü şeklindedir.
- Bazı murabballarda birinci dörtlüğün son dizesi, diğer dörtlüklerde tekrar eder yani nakarat şeklindedir.
- **Edirneli Nazmi, Enderunlu Vasıf, Fuzûlî, İlhami (III. Selim), Üsküdarlı Aşki, Nedim, Şeref Hanım, Muhibbi (Kanuni), Hayreti ve Taşlıcalı Yahya** önemli murabba şairleridir.

MURABBA

Perişan hâlin oldum sormadın hal-i perişanım
Gamından derde düştüm kılmadın tedbir-i dermanım
Ne dersin rüzgârım böyle mi geçsin güzel hanım
Gözüm canım efendim sevdiğim devletli sultanım

...

Fuzûlî şive-i ihsanın ister bir gedayındır
Dirildikçe seg-i kuyun ölede hak-i payındır
Gerek öldür gerek ko hükm hükmün ray rayındır
Gözüm canım efendim sevdiğim devletli sultanım

Fuzûlî

ŞARKI VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Divan edebiyatına , bestelenmek amacıyla yazılan nazım şeklidir.
- Halk edebiyatındaki **türkünün** karşılığıdır.
- İlk örneğini XVII. yüzyılda vermiştir.
- **Nedim, Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf** bu türün önemli şairleridir.
- Özellikle Nedim yalın bir dille en güzel şarkıları kaleme alan şairdir.
- Enderunlu Vasıf 200'ün üzerinde örnekle **en çok şarkı yazan** sanatkâr unvanına sahiptir.
- **Yahya Kemal**'in de pek çok şarkısı vardır.

ŞARKININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Şarkılarda ilk dört mısralık bendin ikinci mısraı nakarat hâlinde her bendin sonunda tekrarlanır ve aynı melodiyle ezgilendirilir.
- Kafiye örgüsü “aAaA, bbbA, cccA” şeklindedir (Büyük A'lar aynı dize ve nakarattır.).
- Üçüncü dizeye dördüncü dizeye denir.
- Bestelenmek için yazıldığından fazla uzun değildir.
- Dörtlük sayısı 3-5 arasındadır, son dörtlükte mahlas vardır.
- Şarkılarda genellikle aşk, ayrılık, hasret, sevgili, içki ve eğlence gibi konular ele alınır.
- Halk edebiyatındaki türkü, divan edebiyatındaki murabbanın etkisiyle ortaya çıkmıştır.
- Kuruluşu ve uyak düzeni açısından murabbaya benzer.

ŞARKI

Dün kakhahalar yükseliyorken evinizden
Bendim geçen ey sevgili, sandalla denizden
Gönlümle uzaklarda bütün bir gece sizden
Bendim geçen ey sevgili, sandalla denizden

Dün bezminizin bir ezeli neşesi vardı
Saz sesleri ta fecre kadar Körfez'i sardı
Vakta ki sular şarkılar inlerken ağardı
Bendim geçen ey sevgili, sandalla denizden

Yahya Kemal Beyatlı

TERCİİBENT VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Terciiibent, Arap edebiyatında doğmuş, oradan Fars edebiyatına geçmiştir.
- Terciiibent, Türk edebiyatında XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmıştır.
- Tespit edilebilen en eski örnekler **Ahmedî** ve **Nesimi**'ye aittir.
- En çok terciibendi **Enderunlu Fazıl** yazmıştır.
- Bentleri birbirine bağlayan ve bağımsız kafiyeleyen vasıta beyitlerinden oluşur.

TERCİİBENTİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- ve olmak üzere iki bölümden oluşur.
- Hane sayısı ve her hanedeki beyit sayısı beş ile on arasında değişir. Ancak terciibentlerde en çok beş haneli manzumelerin tercih edildiği görülür.
- Her bentin sonunda adı verilen bir beyit bulunur, bu **beyit hiç değişmez**. Eğer değişirse terkibibent olur.
- Her bendin sonunda vasıta beyitlerinin tekrar edilmesinden ötürü şair hem bendin anlam bütünlüğünü göz önünde bulundurmamak hem de kafiye ve rediflerle şiirin ahengini sağlamak zorundadır.
- Terciibent şeklinde şiir söylemek kafiye bulmadaki güçlük sebebiyle terkibibentlere göre daha zordur.
- Allah'ın kudreti, kainatın sonsuzluğu, hayatın zorlukları, dünyadan şikayet gibi konularda yazılır.
- Bentlerin kafiye düzeni gazeldeki gibidir:
 1. aa xa xa xa xa (hane veya bent) bb (vasıta)
 2. cc xc xc xc xc (hane veya bent) bb (vasıta)
 3. ee xe xe xe xe (hane veya bent) bb (vasıta)

TERCİİBENT

Tali oldı neyyir-i ikbal-i devlet subh-dem
Şule saldı âleme necm-i hidayet subh-dem
Kâinatı kıldı mirat-ı cemal-i şahdan
Gark-ı envâr-ı hidayet Rabb-ı izzet subh-dem

...

Saye-i Yezdan penah-ı din ü devlet Han Murat
Daver-i devran muizz-i saltanat Sultan Murat

5. Bent

Gül gibi halkı nesim-i hulkı handan eylesün
Nevbahar-ı adli afakı gülistan eylesün
Asumanun gaşe-i bam-ı zümür-rüt-famına
Kadri tavusu çıkup gün gibi cevlan eylesün

...

Saye-i Yezdan penah-ı din ü devlet Han Murat
Daver-i devran muizz-i saltanat Sultan Murat

Bâkî

TERKİBİBENT VE TARİHİ GELİŞİMİ

- Terkibibent, Arap edebiyatında ortaya çıkmasına rağmen Arap şairleri bu nazım şekliyle şiir söylemeye pek rağbet etmemiş, Fars edebiyatında ise bu türde güzel örnekler ortaya konmuştur.
- Türk şairleri bu türde manzume söylemeyi ustalık kabul etmiştir.
- Anadolu sahasında **Ahmedî**'nin Germiyan Beylerinden Süleyman Şah için yazdığı terkibibent bu şeklin bilinen **ilk örneğidir**.
- Türün en güzel örnekleri ise XVI. yüzyılda kaleme alınmıştır.
- Özellikle **Bağdatlı Ruhi**'nin **Terkibibent**'i çok rağbet görmüş, buna yapılan nazireler aynı zamanda nazire geleneğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

TERKİBİBENTİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

- Terciibentte olduğu gibi terkibibentte de bentlerin beyit sayısı beş ile on arasında değişmekte, çoğunlukla yedi-dokuz beyitli bentler tercih edilmektedir.
- Her bendin sonunda adı verilen bir beyit bulunur. Vasıta beyti her hanenin sonunda değişir. Eğer değişmiyorsa terciibent olur.
- Çoğunlukla sosyal konular, din, tasavvuf ve felsefe konularında yazılmıştır. Başlıca konusu mersiyedir.
- Özellikle naat, methiye, hicviye vb. nazım türleri terkibibentle oluşturulmuştur.
- Bentlerin kafiye düzeni gazeldeki gibidir:
 1. aa xa xa xa xa (hane veya bent) yy (vasıta)
 2. cc xc xc xc xc (hane veya bent) vv (vasıta)
 3. ee xe xe xe xe (hane veya bent) zz (vasıta)

TERKİBİBENT

3. Bent

Ey kudretine olmayan ağaz u tenahi
Mümkün değil evsafını idrak kemahi
Her nesne kılar varlığına hüsn-i şehadet
Her zerre eder vahdetine arz-ı güvahi

...

Güfti bikün ü baz zeni seng-i melalet
Dest-i men ü dad-ı tu der ruz-ı kıyamet

4. Bent

Bir katre içen çeşme-i pür-hun-ı fenadan
Başın alamaz bir dahi baran-ı beladan

Asude olam dersin eğer gelme cihana
Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazadan

...

İdrak-i meali bu küçük akla gerekmez
Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez

Ziya Paşa

MUHAMMES

Şadman olsun ki sultan oğlu sultandır gelen
Bahr u berrün padişahı Al-i Osman'dur gelen
Nalb-i şer-i Muhammet zıll-ı Yezdan'dur gelen
Şark u garbı seyr iden hurşid-i rahşandır gelen
Âlemün sahibkıranı Han Süleyman'dur gelen

...

Sahib-i seyf ü kalem şah-ı ulu'l-elbab olan
Âlemi feth eylemekde mihr-i âlem-tab olan
Evliyaullah içinde zübde-i aktab olan
Ruy-ı manada bugün ser-leşker-i ashab olan
Âlemün sahibkıranı Han Süleyman'dur gelen

Yahya Bey

MÜSELLES

- Her bendi üçer mısradan oluşur.
- Müselleslerde ilk bendin mısraları kendi içinde kafiyelidir.
- Diğer bentlerin ise ilk iki mısrası birbiriyle kafiyelidir. Son mısra ise ilk bentle kafiyelidir.
- Müsellesin kafiye düzeni şu şekildedir: aaa bba cca...
- Edebiyatımızda çok az kullanılmış bir nazım biçimidir.

MÜSELLES

Ey fatih-i Hayber Ali vey melce-i ahkâr Ali
Kerrar-ı hem Hayder Ali mevla-yı her kanber Ali
Ey saki-i Kevser Ali damad-ı Peygamber Ali

...

Oldum yine nefse esir ahvalime sensin habir
Asilere lutfun kesir Leyla'ya sen ol destgir
Ey saki-i Kevser Ali damad-ı Peygamber Ali

Leyla Hanım

MUHAMMES

- Her bendi beşer mısradan oluşur.
- Aynı vezinde ve genellikle dört-sekiz bent hâlinde yazılır.
- Konuları çeşitli olmakla birlikte felsefi, tasavvufi düşünceleri, aşkı ve övgüyü ele alan muhammesler çoğunluktadır.
- Altmış bir şiirle **Edirneli Nazmi**, Türk edebiyatında en çok muhammes yazan şairdir.
- Her konuda muhammes yazıldığı gibi, muhammes biçimiyle şarkılar da yazılır. Bunlara **muhammes şarkı** adı verilir.
- Uyak düzeni "aaaaa / bbbba / cccca..." şeklindedir.

Diğer Musammatlar:

- **Taşitir:** Bir gazeldeki beyitlerin mısraları arasına başka bir şair tarafından asıl gazelle ölçü ve uyak bakımından uyumlu üç dize yazılmasıyla oluşan nazım biçimidir.
- **Tahmis:** Bentleri bir gazelin beyitlerinin beşer dizeye tamamlanmasıyla oluşan nazım şeklidir.
- **Tardiye:** Beşer dizelik bentlerden oluşan muhammesin özel bir biçimidir. Aruzun yalnız mefûlû/mefâilûn/faûlûn kalıbıyla yazılır.

- **Müseddes:** Her bendi altışar dizeden oluşan nazım şeklidir.
- **Tesdis:** Bentleri bir gazelin beyitlerinin altışar dizeye tamamlanmasıyla oluşan nazım şeklidir.
- **Müsebbâ:** Her bendi yedişer dizeden oluşan nazım şeklidir.
- **Tesbi:** Bentleri bir gazelin beyitlerinin yedişer dizeye tamamlanmasıyla oluşan nazım şeklidir.
- **Müsemmen:** Her bendi sekizer dizeden oluşan nazım şeklidir.
- **Tesmin:** Bentleri bir gazelin beyitlerinin sekizer dizeye tamamlanmasıyla oluşan nazım şeklidir.

- **Mütessa:** Her bendi dokuzar dizeden oluşan nazım şeklidir.
- **Testi:** Bentleri bir gazelin beyitlerinin dokuzar dizeye tamamlanmasıyla oluşan nazım şeklidir.
- **Muaşşer:** Her bendi onar dizeden oluşan nazım şeklidir.
- **Taşir:** Bir gazelin beyitlerinin önüne aynı ölçüde sekiz dize eklenerek oluşturulur.

- **Tazmin:** Başkasına ait olan bir dize ya da beytin bir şair tarafından kendi şiirinde kullanılmasıdır.
- **Nazire:** Bir şairin başka bir şairin şiirini konu ve biçim yönünden örnek alarak aynı ölçü, aynı uyak ve aynı redifle yazdığı benzer şiirdir.
- **Tehzil:** Aynı ölçü ve uyak kullanılarak ünlü bir şiire şaka ve alay yollu yazılmış naziredir.
- **Mazmun:** Divan şiirindeki kalıplaşan sözler anlamında kullanılır. Örneğin divan şiirinde “kaş” yerine “yay”, “gözyaşı” yerine “inci” sözcükleri kullanılır. Bu sözcükler mazmundur.

ÖRNEK

Kalbim yine üzgün seni andım da derinden
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden
Üzgün ve kırılmış gibi en ince yerinden
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden

Bu dizeler biçim ve içerik özelliklerine göre aşağıdaki nazım biçimlerinin hangisinden alınmış olabilir?

- A) Şarkı B) Kaside C) Terkib-i Bent
D) Kıt'a E) Rubai

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

- Özünde genellikle “övgü”ye yer verilen divan edebiyatı nazım şekli
- 5-15 beyit arasında değişen, ilk beytin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik bir eda ile söylenen nazım biçimi
- Aruz vezninin kısa kalıplarıyla değişik konularda yazılan, her beyti kendi içinde kafiyeli uzun manzum eser
- Aruzun iki eşit parçaya bölünebilen kalıplarıyla yazılan ve mısra ortalarında iç kafiyesi bulunan gazeller

Aşağıdaki terimlerden hangisinin tanımı yukarıda verilmemiştir?

- A) Musammat B) Kaside C) Muhammes
D) Mesnevi E) Gazel

ÖSYM Sorusu